

*A FARKASEMBER BŰVÖS SZAVA**

Ábrahám Miklós–Török Mária

Bevezetés: öt év a Farkasemberrel

Öt év ... az analízis átlagos hossza. Ezeket az éveket a Farkasember társaságában töltöttük. Jelenlétét Freud, Ruth Mack Brunswick, Muriel Gardiner és végül saját munkái közvetítették. Velünk volt, nem személyesen, mint a páciens a díványon, hanem a róla szóló írások egykötetnyi gyűjteményén keresztül. E korlátozott méretű anyag minden része könnyen hozzáférhető volt (azon emlékiratok kivételével, amelyeket vizsgálódásaink során fedeztünk fel: Muriel Gardiner *The Wolf-Man and Sigmund Freud* [A Farkasember és Sigmund Freud] című könyvében]), ugyanakkor jelentős átdolgozást igényelt. Munkánk befejezését

---

* E tanulmány egz angol nyelvű változat alapján készült. (The Wolf Man's Magic World. In: *Literature and Psychoanalysis. A Reader*. Edited by Steve Vine. Palgrave Macmillan, Houndsmills, Basingstoke, Hampshire UK, 2005. 136–159.) A teljes angol szöveg *The Wolf Man's Magic World. A cryptonymy* címmel jelent meg Nicholas Rand fordításában (University of Minnesota Press, Minneapolis, é. n.). A szöveget összeveztettük a francia eredetivel (Nicolas Abraham et Maria Török: *Le verbier de l'Homme aux loups*. Flammarion, Paris 1976), amelynek a jelen angol változat csak egyes részeit tartalmazza (77–82, 87–91, 97–108, 111–131. old.) A francia kiadáshoz Jacques Derrida írt bevezető tanulmányt „Les mots anglais de Nicolas Abraham et Maria Török” címmel. Ábrahám Miklós és Török Mária életrajzát, néhány magyarul megjelent írását lásd a *Thalassa* 1998/2-3. számában, a Ritter Andrea és Erős Ferenc által szerkesztett *A megtalált nyelv* c. kötetben (Új Mandátum, Bp. 2001), valamint a Bókay Antal és Erős Ferenc által szerkesztett *Pszichoanalízis és irodalomtudomány* c. kötetben (Filum, Bp. 1998). Az angol nyelvű kiadás jegyzeteit átvettük, a saját jegyzet-kiegészítéseinket (*A szerk.*) bejegyzéssel tettük megkülönböztethetővé. (*A szerk.*)

az anyag hosszas érlelésének kellett megelőznie. Ez akár annak kísérleti bizonyítékául is szolgálhat, hogy az analitikus folyamat nem kizárólag a páciens műve: két partner egyidejű fejlődését foglalja magába – egyszerre párhuzamosat és egymást kiegészítőt. Egyedülálló kísérletünkben a hosszan ismétlődő üléseket számtalan újraolvasás helyettesítette, vagyis ugyanazon írásoknak a folytonos felelevenítése.

A páciens így nem volt a folyamat része; csak az analitikus „dolgozott”. Ismételt meghallgatások öt évére volt szükség ahhoz, hogy ráhangolódjunk erre az egyszerre valóságos és elképzelt páciensre.

Közel két éve jött el a vég kezdete. Úgy tűnt, hogy a megfejtés az ég-ből hullik alá. Valójában már a kezdetektől fogva ott volt. De csak a meghallgatás számtalan hibája után fedte fel magát, amelyek különösen az álmok tekintetében voltak jellemzőek. A felfedezés abban állt, hogy a Farkasember gyermekkori nyelve az angol volt. Freudnak tizenhét évébe került, hogy rájöjjön erre és, hogy megfogalmazza döntő, ám szükséztű következtetéseit.¹

Mindezt csak azért kellett számításba vennünk, hogy megtaláljuk Freudnál az értékes utalást. Miért pont abban a pillanatban, nem később, nem korábban vagy... soha? Miért mi, és miért nem valaki más? „Véletlen” vagy egy „szerencsés felfedezés”? Csak egy harmadik fül szolgálhat válasszal, meghallgatva a mi meghallgatásunkat. Részünkről be kell vallanunk, hogy sokkal inkább a tárgy irányított bennünket, mint mi azt. A belátás mindig feszült pillanatokot és hiú tapogatózásokat követően jött el, a kegyelem pillanataiban, amikor a titkok hirtelen feltárukoztak, az aránytalanságok rendbe szerveződtek, az abszurditás értelmet nyert. Az angol mint kriptikus nyelv felfedezése döntő lépés volt: lehetővé tette, hogy azonosítsuk az aktív és rejtett szavakat. Ám ez semmiképpen sem volt elegendő ahhoz, hogy az interpretáció eszközévé váljon. A forrásszavakat mind ismertük, szinte az összes *archeonimát*, ám semmi nem olvasztotta őket össze koherens egészé. Egészen addig a napig, amíg egy újabb felfedezést nem tettünk: az *archeonimák* dialógus formájába rendeződnek. Ezután már csak az utolsó lépés volt hátra a hipotézis felállításához: a korai traumatikus jelenetet áthelyezték, kriptába zárták, enkriptálódott. Ismertük a farkasokról szóló rémálom

---

¹ Ábrahám és Török a Farkasembernek Freud 1927-es „A fetisizmus” című írásában való rövid felbukkanására utal. [Magyarul lásd in: Sigmund Freud Művei, VI. köt. *Ösztönök és ösztönsorsok. Metapszichológiai írások*. Filum, Bp. 1997, 153.]

jelentését. Mi több, minden álmom és tünet fokozatosan hozzáférhetővé vált. Talán megpihentünk a babérjainkon?

Mindezt a „nyersanyagunk” feletti megelégedettségünk majd’ két éve követte, anyagunk azonban már nem fedte fel titkait.

Egy hamis Tudattalan: a kripta az Énben – „az elfojtott visszatérése” hamisan; a kripta rejtett gondolatainak műve az Énben. Bizonytalan egyensúly jön létre, ha összevetjük a traumatikus jelenet változatos ismétlődéseit annak gyönyörteljes vetületével: egyetlen szó válik a Tudattalan Dolgává.² Mindez egyre nagyobb világossággal tárult fel előttünk.

A két ember között zajló analitikus munkával ellentétben – amely, dialógusként, új valóságokat teremt – a szövegeken alapuló elméleti értelmezés csupán fordítás. Ez utóbbi egy már létező szöveg lefordítása egy *kitalált* szövegre (egyszerre „teremtés” és „feltárás”). A fordító kétszeresen árul: a másikat és önmagát is elárulja. Ez normális esetben nem vezetne eredményre. Mindazonáltal a fordító munkája az, hogy az eredetit keresse, még akkor is, ha az a fikcióval keveredik, fordítása aszimptotikus marad, és más lehetséges fordítások és árulások kiindulópontjául szolgálhat.

Bárcsak elég közel lenne a szöveghez a mi „árulásunk”!

És bárcsak elég türelmesek lennének az olvasók ahhoz, hogy végigkövessék utunkat és osztozzanak viszontagságainkban és eredményeinkben.

1. fejezet: „A Farkasember és belső világa”

*Farkasember, ki vagy te? Első hipotézisek és konstrukciók:
Ki az, aki nem ő?*

Az *Egy kisgyermekkorai neurózis történetében*³ Freud eltért attól a szokásától, hogy bemutassa, feltárja és lefordítsa a manifeszt tartalmakat. Ez alkalommal a meggyőzés volt a célja. De ki ne venné észre néhol az inkohereciát, máshol a valószínűtlenséget és a majd’ mindenütt ta-

---

² Ábrahám és Török itt arra utal, hogy a Farkasember tudattalanjában egy (bűvös) „szó” válik a Dologgá, vagy, vágynak elveszett lehetetlen tárgyává.

³ Magyarul lásd a Sigmund Freud Művei, VII. *A Farkasember. Klinikai esettanulmányok II.* c. kötetében, Filum, Bp., 1998, 75–188. (*A szerk.*).

paszthalható túlbuzgó bizonyításokat? Sürgős kötelességünknek éreztük, hogy úrrá legyünk ezen a nyugtalanságon. Így kezdődött a munkánk. Kezdetben csak egy bizonytalan intuíciónk volt, amely fokozatosan egyre határozottabbá vált. Világos formát vett föl, amit a következő szavakkal fejeztünk ki: az a kétségbeesett, depressziójával szemben tehetetlen ember, aki 1910-ben megkereste Freudot, nem ugyanaz volt, mint aki néhány nappal később a díványán feküdt. Úgy tűnt, hogy két különálló emberről van szó egy személyben, ám egyik sem fejezte ki a Farkasember alapvető identitását. Annak ellenére, hogy gyakran azonos vágyaik voltak, mint neki, mégis különállóak maradtak. Ennek eredményeképpen egy paradoxon jött létre, amelyben az egyik által hangosan követelt szexuális szabadság csak erősítette a másik elfojtását. Egyfajta együttélésre gyanakodtunk, melyben egyazon személy magában hordozza nővére képét és a sajátját. Két ember egy harmadikban: Freud hallgatása ezt csak tudattalanul érzékelhette.

Ez volt az első ötletünk. Mindez további vizsgálatot igényelt, különösen az efféle belső konstelláció létrejöttének tekintetében. Valóban, hogyan lehetséges az, hogy ugyanazon otthonban élő két gyermek kezdeti valósága intrapszichikus társas viszonyra alakul? Milyen sajátos topográfia teszi lehetővé, hogy egy ilyen helyzet létrejöjjön?

Freud az egész fejezetet a nővér állítólagos csábításának szentelte, amire ismételten visszatért beszámolójában. Ezt sokkal inkább azért hangsúlyozta, mert érezte a nővér csábításának döntő jelentőségét, mintsem azért, mert az elképzelés a saját elméleteit támogatta volna (Ősjelenet, a passzív vágy megnyilatkozása): utóbbiaknak ugyanis nem volt szükségük az efféle bizonyításra. A „csábítás” konkrét tartalmára vonatkozólag semmi sem szűrődött át, ami igazolta volna azt, Freud mégis ragaszkodott ehhez a címkéhez. Mi ahelyett, hogy ebben a nyelvvel való visszaélést látnánk, inkább a megbízható klinikai intuíciónk jelét véljük felfedezni. Így annak ellenére, hogy nem áll rendelkezésre minden információ, mégis rekonstruálható marad a csábítás teljes jelenete. Ehhez számtalan feltevésre volt szükségünk, akár egy két ismeretlenes egyenlet esetében. Csupán az inkorporáció klinikai tapasztalatai szolgálták segítségül ezen az ismeretlen terepen.

Néhány alternatíva elvetése után, így tudtuk összefoglalni, hogy mi történhetett a két gyermek között: egyrészt, a nővér az öccsével azt a szexuális jelenetet akarta megismételni, amely feltehetőleg korábban közte és az apja között zajlott le; másrészt, összekötötte az ebből származó élvezetet (az öccse élvezetét) a kasztráció jelentésével. Bár-

mennyire mitikusnak tűnik is ez a helyzet, ha másra nem, de arra alkalmas, hogy érzékeltesse a Farkasember kezdeti helyzetét, kiindulópontját és a libidinális attitűdjén belüli ellentmondást. Ez egyfelől az apával áll kapcsolatban, másfelől pedig a fiatal csábító leány kasztrációs féltékenységével: két ismeretlent kell hát feltételeznünk annak igazolása érdekében, hogy a csábítás pillanatában *az Idegen telepedett be az Én legmélyébe*.

A nővér eme inkorporációja magyarázza azt, hogy a Farkasember azért szerette őt, hogy ne semmisítse meg, és azt is, hogy azért semmisítette meg, hogy ne szeresse. Az inkorporációnak köszönhetően az agresszivitás és a libidó közötti megoldhatatlan konfliktus elhagyhatta a Tárgyat és áthelyezhette magát az Én legmélyébe. A Farkasembernek Énje struktúrájában, introjekcióinak összességében kellett hordoznia ennek eltüntethetetlen jegyét. Ennek közvetlen következménye az volt, hogy, a nővér által elcsábítva – mivel az feltehetőleg az apával is így tett – nem tudott elkerülni egy második inkorporációt, az apa inkorporációját, aminek következtében a gyermek péniszre többé nem eshetett egybe titokban az apáéval. Ezért egy kettős és ellentmondásos kényszerhelyzet jött létre: Az apa péniszre nem pusztulhat el, de nem is élvezhet. Máskülönben ő, a Farkasember megsemmisülne. Érthető hát, ha egy ilyen belső szituáció egy egész életen át megoldatlan maradhatott.

Az a szándékunk, hogy a Tudattalan ösvénye mentén felfejtsük ezen élet áramlatát: fantasztikust és patetikust, középszerűt és rejtélyekkel bővelkedőt. Azt reméltük, hogy hosszú kerülőút után végül visszatérünk hipotetikus kiindulópontunkhoz: ahhoz a pillanathoz, amely megoldatlan és állandó ellentmondásával beleégett a Farkasember életébe, és elindította szakadatlan küzdelmét, hogy védje szelfjének utolsó mentsvárát.

Igen, a Farkasembert inkorporációival együtt megjelenítve, elkezdjük megérteni. Valóban, micsoda helyzet! Akár egybeesett saját vágya „Vendége” vágyával, akár nem, az eredmény ugyanaz: önmaga utolérésének lehetetlensége.

Jóságos és gonosz jellemekkel népesítette be belső világát; többek között az Apával, az Anyával, Nanyjával, a német házitanítóval, az Orvossal, és végül, a Pszichoanalitikussal, mint Terapeutával. Az első inkorporációk úgy vonzották a következőket, mint ahogyan a mágnes a vasreszeléket. A Farkasember minden egyes személyiséggel sorjában azonosult, hozzájuk idomult, majd szembefordult velük. Az élete abból állt, hogy elkerülje a szerencsétlen találkozásokat és lelepleződéseket.

Mindannyian őbenne voltak, hogy fenntartsák azt az alapvető elfojtást, amely magából a vágyon belüli ellentmondásból fakadt: vagyis a halálos élvezetből. Ez az elfojtás csupán két alakban jelent meg, manifeszt állapotában pedig mind a kettő hiányos volt: az első a padlót súroló cseléd pozíciójában feltűnő nő izgató képe, a másik pedig, az előzőt kiegészítve, a fobia forrásaként szolgáló felmeredten álló farkas. Most már értjük, hogy a Farkasember csupán annak változatos formáit tudta kifejezni, ahogyan nem volt önmaga az analízis során. Ez volt az egyetlen módja feltárulkozásának, – anélkül, hogy bármikor is képes lett volna saját nevének használatára – annak megmutatására, hogy kicsoda ő valójában.

Ez az inkorporációról szóló explicit hipotézisünk. Segíteni fog minket abban, hogy „megszóaltassuk” az eset tudattalanját és talán az analitikusaiban mozgósított tudattalant is. Abban is vezetni fog minket, hogy a sorok között tudjunk olvasni a következő, Muriel Gardiner írásában közölt életrajzi adatokban.

Az orr tünete és a belső karakterek „csoportdinamikái”

Azt, hogy a Farkasember, felesége öngyilkosságának tragikus epizódját követően nem produkált súlyos és hosszan tartó zavarokat (olyanokat, amelyek tizenkét-tizenöt évvel azelőtt voltak jellemzőek rá, amikor Freud betegségéről értesült), és hogy képes volt szinte spontán módon felépülni, azt korábbi analitikusával, R. M. Brunswickkal való kapcsolatának köszönhette. Sajnos, ennek a sokszor megszakított kezelésnek a döntő szakasza csak az analitikus szűkszavú jegyzetein keresztül vált megismerhetővé, amelyekben legelőször hivatkozik a nővér meghatározó szerepére.

„Az analízis e fázisa – írja Brunswick – új és rendkívüli fontosságú anyagot tárt fel, ez ideig elfeledett emlékeket, amelyek mind a preszkizofrén lány és a kisöccse között bonyolult kötődéssel álltak kapcsolatban” („A Supplement to Freud’s *History of an Infantile Neurosis* [Kiegészítés Freud *Egy kisgyermekkorú neurózis története* c. írásához] [1928]” alapján Gardiner 263).

Brunswick megfogalmazása mély intuícióról árulkodik, és többet mond formájával, mint tartalmával: a „preszkizofrén lány” és a „kisöcs” nyilvánvalóan arra utalnak, hogy a Farkasemberben mindkettő jelenlétét érezte. Mostanra talán nyilvánvalóvá vált, hogy mennyire egyetértünk az efféle intuícióval. Munkánk egy jelentős részének az a célja,

hogy értelmezzük és illusztráljuk ezt. Meglehetősen messze fogunk menni ezen az úton, és nem fogunk hezitálni, hogy e belső személyiségeket az érzékletesség kedvéért saját nevekkal lássuk el. Ez jelzi majd idegen és élőködő természetüket, és meg fogja akadályozni, hogy összeolvadjanak a titkossá vált szelffel. Ezért a Fiút Sztankónak, a Nővért pedig Tyerkának kereszteljük; a többi személyiség pedig megtartja a funkciója szerinti nevét, amit nagybetűkkel fogunk hangsúlyozni: Apa, Anya, Terapeuta.

Felszerelve ezzel az eszközzel, menjünk vissza még egyszer az úton. A Farkasember első találkozása Brunswickkal 1926-ban volt, ami tizenkét évvel azután történt, hogy befejezte Freuddal az analízist. Tudjuk, hogy ez különleges körülmények között folyt. A volt orosz nábob – aki abban az időben bérből és fizetésből élő egyszerű polgárként élt Bécsben – hasznot húzott az analitikusok kollektív jótékonykodásából, akik növelték sovány jövedelmét; az összeget 1919-től minden tavasszal magától Freudtól kapta meg. Kezdetben ezen adományoknak az volt a célja, hogy Farkasember feleségének kórházi számláit fedezzék belőlük. Egy ilyen célnak megvolt mindazon jellegzetessége, amelyek jótékonyan hatottak a Farkasember belső világára. Az Apa és Tyerka között közvetítő Sztanko megteremtésével új és harmonikus kapcsolat jött létre a személyiségek között. Implicit módon felismerte a gyermekek kölcsönös függését, csakúgy, mint az Apa fia iránti szeretetét – ez motiválta az ajándékokat. De egy külső esemény megváltoztatta e jótékony helyzetet. A Farkasember ugyanis felfedezett néhány családi ékszeret (1922), amiről, felesége tanácsára, egy szót sem szólt Freudnak. Nem tudta, hogy ez az elhallgatás később feloldhatatlan szenvedések forrásául fog szolgálni. Mi történt benne? A válasz egyszerű: Sztanko és Tyerka újból megosztották a titkot. Ezután – kívülről szemlélve – valódi változás állt be a Farkasember jellemében. Az a férfi, aki addig közböcs volt az anyagi javak iránt és különösen becsületes volt, hirtelen kapzsivá és pazarlóvá vált (különböző spekulációkban elvesztette a pénzét) és végül kétszeresen titkolózó lett; jötevéjével szemben, aki előtt rejtegette (feltételezett) vagyonát és feleségével szemben is, akit nem avatott be tékozlásába.

Belülről vizsgálva, ezek a változások mind érthetővé válnak, amint elfogadjuk, hogy az első titok bevezetése létrehozta a belső jellemek kompromisszumos *modus vivendijét*. Ez további titkok sokaságát élesztette újjá, ugyanakkor arra irányult, hogy visszaállítsa a kapcsolatot a személyiségek között, amit korábban az analízis mérsékelte. Mi volt a

hatása Tyerka új hallgatólagos beleegyezésének? Ez az Apa vonatkozásában azt jelentette, hogy az ő helyét (akit kívülről Freud reprezentált) elbitorolták (ezt semmiképpen sem tudhatta meg), másodsorban pedig azt, hogy Tyerka elárulta őt (meghalna a bánattól, vele együtt a fia is, *ipso facto*). Ennek következtében a kezdet elviselhetetlen ellentmondása éledne újjá az Apa és a Fiú számára egyaránt. Másfelől az Apa pénzének saját céljaira való felhasználásával, lopva, Tyerka a kedvenc szerepébe helyezkedhetett. Ha erről a lány tudna, féltékenysége határtalan lenne, és örökre elveszne, mint Tárgy. A titokzatosság újra élő volt. Sztanko így ártatlan maradhatott a Farkasember azon vágya tekintetében, amelynek az oka az Apa és a Nővér kapcsolata volt és kettőjük halálára vonatkozott. Nem ők voltak-e a vágy kivételezett tárgyai?

Disszimulációja segített fenntartani egy bizonytalan egyensúlyt, noha feltehetőleg csak a belső felbomlás árán. Ám, amikor a Farkasember 1923 őszén értesült Freud betegségének súlyosságáról, agresszív vágyai elleni küzdelme hatástalannak bizonyult. Attól való félelmében, hogy az Apa magával viheti közös péniszüket a sírba, sürgősen szükségessé vált lelepleznie a helyzet valódi okát, és így felszabadítani saját férfiaságát. Ugyanakkor, elképzelhetetlen volt, hogy csapást tudna mérni valakire, akit a sors üldözött, valakire, aki ráadásul belső világa támasza volt.

Az egyetlen lehetőségének az tűnt, ha megmenti az apát azzal, hogy megmenti Tyerkát az öngyilkosságtól. Annak érdekében, hogy kielégítse két ellentétes vágyát – hogy megölje az Apát és fel is támassa őt – feltalálta a tünetet: *az orr nyelvét*, mély és titkos vágyának nyelvét. Az anya orrán megjelenő vándorló szemölcs formájában felfedezte e tünet szótárát. Ugyanakkor a saját orrát egy megfeszíthetetlen jellel ruházta fel. Nem a gyerekek orra az a hely, ahonnan a szülők úgy tudják leolvasni a hazugságot, mint egy nyitott könyvből? Az orra közepén hirtelen felfedezett pattanás identitásváltozásáról tanúskodott: arról, hogy ő már nem Sztanko, hanem Tyerka, mi több, az a Tyerka, aki öngyilkossága előtt az arcán lévő pattanásokat okolta szerencsétlenségéért. A lány pusztulása az Apa pusztulását is magával hozná... Mi maradna akkor Sz. P-nek (Szergej Pankejevnek)? Szerencsére, a Freuddal való analízise óta nem volt teljesen védtelen az efféle nyomorúsággal szemben. Létrehozott magában egy további jellemet: a Terapeutát. Felfedné neki a hazugságát és meggyógyítaná a nővérét. Akkor minden olyan lenne, mint azelőtt. De pillanatnyilag ez a vágy csak nazális tünetében fejeződhetett ki. Orvosról orvosra hordozta hazug orrockáját Tyerka pattaná-

sával. Kezelés, seb. Új kezelés, új seb. Felépül-e valaha Tyerka? Valaki azt mondta neki „Nem soha! Tyerka örökre meg lesz jelölve!” Aztán a legnagyobb szenvedés kerített hatalmába. Vajon ő volt az, aki öngyilkosságba kergette? Merne-e ilyen gyanúval az Apja elé állni? El tudná-e viselni azt, ha az Apja meghalna bánatában?

1926. június 15-én legyőzte őt a szorongás. A következő nap árengedmenyt kellett Freudtól kérnie. De az Apának egy szót sem szólt volna a tünetéről. Inkább eltitkolta a beteg ember előtt a katasztrófa eme előfutárát. Tyerka Sztanko-Terapeutába vetett bizalma továbbra is korlátozott volt. Hosszú ideig annak szuggesztióit egy másik terapeutával akarta ellenőriztetni. De most úgy érezte, hogy az öngyilkosságba kergetik és elege volt. Egyszerűen bejelentette Sztankónak, hogy a gonosz szándék, akár tudatos, akár tudattalan, Dr. X-é.⁴ És Sz. P. számára a kör bezárult.

A tudattalan dramaturgiája Ruth Mack Brunswick díványán

Így történt tehát, hogy 1926-ban Freud professzor *in extremis* tanácsára a Farkasember lefektette Tyerkát R. M. Brunswick díványára. Megnyugtatta, hogy női terapeuta kezébe látja őt, mindenfajta csábítás vagy apai rivalizáció nélkül. Tyerka megmentésének reménye újra életre kelt. Amikor a Farkasember engedte Sztankót beszélni, Sztanko magát jó kisfiúnak mutatta, aki mélyen megbízik a terapeutában. Ez idő alatt háttérbe szorult az orr tünete. Szó sem lehetett arról, hogy a Farkasember elismerje állandó szorongását, vagy, hogy ez felhívja a figyelmet a pszichoanalitikus kezelés valódi okára, ami az „orrával” állt összefüggésben. Pillanatnyilag sokkal fontosabb dolgunk van, mondaná. Kétségtelen, hogy hasznosabb volt visszatérnie a Freuddal való boldog kapcsolatába, hogy elhalmozza őt sok-sok farkas álommal, a pszichoanalízishez való értékes hozzájárulásának jeleként.

A Farkasember vágyának továbbra is hallgatnia kell. A következő rémálom megmagyarázza mindezt:

---

⁴ Dr. X. egy orvos, akit a Farkasember nazális problémái miatt keresett meg, Brunswick „A Supplement to Freud’s *History of an Infantile Neurosis* [Kiegészítés Freud *Egy kisgyermekkorú neurózis történetéhez*] (1928) alapján (M. Gardiner: *The Wolf-Man by the Wolf-Man*. New York, London, 1971, 267-307).

Egy széles utcán van egy fal egy csukott ajtóval. Az ajtó bal oldalán egy nagy, üres gardrób van... A fal másik végéhez közel egy nagy, nehézkes nő áll... Hirtelen a fal mögött feltűnik egy sűrű farkasfalka, az ajtó felé tolonganak és türelmetlenül oda-vissza futkosnak. A szemek fénylenek... Rettegek, félek attól, hogy sikerül majd áttörniük a falon. (Gardiner, 288)

Íme a paradoxon: Ha a gardrób üres, akkor azt – a Farkasember álmához kapcsolódó asszociációiból kiindulva – a „bolsevikok” üritették ki: „balra” van, amit mi így értelmezünk: ha Sz. P. megszabadulna terhétől, és elmondaná, azzal törvénytelen cselekedetet hajtana végre. Másfelől, ha fenntartja hazugságát (a sebet az orrán), akkor a jobb, a helyes oldalon áll. Mivel képtelen arra, hogy elismerje kimondhatatlan vágyát, amit a farkasok oda-vissza való tolongása fejez ki, a Farkasember háttérbe húzódik Vendége mögött. Ugyanakkor vágyának „farkasai” ajkaihoz tolnak; a szavak már készek arra, hogy áthágják a korlátozó falat. Csillognak attól, amit a szemek láttak, összecsendülnek, odatoltnak, hogy szétörjék az akadályt, az anális szűzhártyát, amely csak nagy-nehezen tudja visszatartani őket. Mindent elmondani orgazmus lenne; Tyerka hozzájárulásával, kéz a kézben! Ez a világvége rémálma!

Nem, sem vágy, sem özönvíz nem fog most kitörni. De a Farkasember, vágyától úzve, nem tudja, hogy melyik utat válassza és dühe csak fokozódik. Megölné mindannyiukat – az Apát, Tyerkát, a Terapeutát – és ez alkalommal ez nem csak melodráma. A rendező kirúgta a színészeket. Ő maga játszik. Az üldöző-üldözött. Követelőzik, fenyegetőzik. Bármit megtenne, komolyan ... mintsem, hogy ... *elmondja!* A féktelen zaklatottság hosszú szakasza után, végül megszületik a megoldás: az Anya. Ezt álmodja:

Az anyám leveszi az ikonokat, és a padlóra dobja őket. A képek leesnek és darabokra törnek. Meg vagyok döbbenve, hogy az én jámbor anyám ilyet tesz. (Gardiner, 291)

Az Anya hajta végre azt, amit a saját haragja, saját vágya követelt. Az Anya, nem pedig ő az, aki eltávolítja a család szentjeit. Az Anya, nem pedig Tyerka fogja megragadni, darabokra szakítani – ragyogóvá tenni – péniszét. Egy találékony megoldás, hogy elérjék a csúcspontot, anélkül, hogy elmondaná. Ennek a gondolatnak meglesz az az ereje, hogy mindent visszaállít a régi rend szerint. Az ellentmondások és elszigetelések rendszere nem fog feltárulni, hanem egy időre eltemetődik.

Legfeljebb annyi történhet, hogy a következő napi álomban a maszturbáló anyai kéz összekapcsolódik a meleg Nap tekintetével, amivé változott, hogy esztétikai élvezettel szemlélhesse az Apa és a Lány ugrándozását (nem pedig a szülőkéét, ahogy Brunswick állítja). A vágya, mely teljes egészében esztétikai, kedves foltokkal teríti be a mezőt. „Furcsa mályvaszínű kövek” vannak itt és megőrzik a titkukat, bármennyire is várakoznak Champollionukra, mint a Rosetta-kő.⁵ Az ilyen idill, fájdalom, csak egy álom vágyaként létezhet. Holnap, a csábítás kegyetlen vágya zsákutcájával együtt életre kel.

A következő napi álom – rémálom megint – már kilátástalanságát mutatja be, amelyet erekcója váltott ki.

Egy felhőkarcolóban vagyok magával, ahonnan az egyetlen kivezető út az ablak ..., nagy szorongással ébred, elkeseredetten keresve a menekülést. (Gardiner, 292)

Az elmondás kiútja túl veszélyes. Másikat kell találni, bármibe kerül is.

2. fejezet: „A belső világ mögött”

A Farkasember drámája befejezetlen marad hőse számára. De ha egyszer már elindult a cselekménye, akkor nem állítható le; elkerülhetetlenül folytatódnia kell bennünk a végkifejletéig. És íme, elégedetlenségünk gondviselészerű *deus ex machina* által ösztökélve, működik, képzel, álmodik. Ellenállhatatlan erő hajt minket: hogy megmentünk a Farkasember analízisét, hogy megmentünk magunkat. Idővel kibontakozik bennünk a negyedik felvonás, elterpeszkedik előttünk és kiteljesedik bennünk, elhozza az üdvösséget.⁶

---

⁵ Jean-François Champollion (1790-1832) francia egyiptológus, aki megfejtette a Rosetta-kő hieroglifáit.

⁶ A Farkasember drámájának „negyedik felvonása”, amelyet Ábrahám és Török most hoz létre, a „három felvonásos dráma” örökébe lép, amit az analízis ezen pontján vázolnak fel. Az „első felvonás” A Farkasember nővérével szembeni ellenségességét viszi színre, amennyiben ő az Apa vágyának tárgya, és magába foglalja az „Apa Tyerkája” képzet „meggyilkolását”; a „második felvonás” arról szól, ahogyan az analitikus, vagyis Ruth Mack Brunswick „Tyerka pszichodramatikus megszemélyesítését végzi”, ami abban nyilvánul meg, ahogyan a Farkasember „enkriptált” vágyáról beszél neki; a „harmadik

Rögtönzött séta a szavak mezején (verbárium)⁷:
A kriptonimák és amit azok elfednek

A szerzők az írás folyamatának e kritikus helyzetében éppen azt tervezték, hogy újra elkezdenek foglalkozni a Freud szöveggel, immár saját nézőpontjuk – az inkorporáció – szerint, amikor egy orosz szótár került kezükbe.⁸ E lépés, melyet a tudatosság vezérelt, különösen sok előre nem látott munkát hozott magával, de teljesen váratlan felismerések tömegét is. Egyrésztől lehetővé tette, hogy az inkorporáció létrejöttével és működésével kapcsolatos feltevéseiket finomítsák, általánosságban és a Farkasember specifikus inkorporációjának tekintetében is, amelynek egyszerre volt végrehajtója és áldozata. Ám ennél lényegesebb, hogy felhívta a figyelmet arra a tényre, miszerint valaki a szavak iránt is felveheti ugyanazt az attitűdöt, mint a dolgok iránt, amelyek ezáltal szerelmi tárgyat képezhetnek. Az ilyen szó-tárgyak oly mértékben megzavarhatják a topográfiát, hogy az inkorporáció már-már öngyógyító mértéket ölt.

Kezdetben a szerzők biztosak akartak lenni afelől, hogy nincsen rejtett kettősség az először a főalomban megjelenő szám ismételt visszavonása mögött.⁹ Az eredeti szám a hat, ami azonnal hétre változik, míg a jól ismert rajzon a szám ötre csökken. A 'hat' oroszul SESZTY, ami ru-dat, árbocot és feltehetőleg genitálét is jelent, legalábbis szimboliku-

---

(6. folyt.) felvonás” pedig azt foglalja magába, ahogyan a Farkasember „elfoglalja az Apa szerepét” belső „Tyerkájával” való kapcsolatában, azzal, hogy Freudot „Sztanko” szerepébe helyezi és elutasítja (M. Gardiner, id. kiadás, 14-15).

⁷ Ábrahám és Török amellet érvel, hogy a Farkasember tudattalanja egy „verbáriumot” alkot; vagyis, *a szavak helyét*.

⁸ Az orosz szavakat morfológiai és szemantikai szempontból azonban a szerzők többször pontatlanul vagy tévesen értelmezik. Az orosz nyelvi anyag értelmezésének problémáira Alekszandr Etkind hívta fel a figyelmet *A lehetetlen Erősa* című könyvének (Európa, Bp. 1999) 174. oldalán a 27. sz. jegyzetben. Etkind szerint Ábrahám és Török bonyolult elemzése „több erőszakolt belemagyarázást és az orosz fül számára nyilvánvaló képtelenséget tartalmaz”. A jelen magyar szövegben szerkesztői lábjegyzetben utalunk ezekre a tévedésekre. Köszönettel tartozunk Dr. Szőke Katalinnak, a Szegedi Tudományegyetem Szláv Filológiai Tanszéke docensének, aki segítségünkre volt az orosz nyelvi anyag átnézésében. (*A szerk.*)

⁹ Ez a fehér farkasokról szóló álom, a Freud esettanulmányának IV. fejezetében (*A Farkasember. Klinikai esettanulmányok II.* id. kiadás, 102-119).

san.¹⁰ Ez akár ki is elégíthetne egy rosszindulatú pszichoanalitikus elmet. Szerencsére a szerzők szeme megakadt a szomszédos szavakon: SESZTYERO és SESZTYORKA, ami hatot vagy hat emberből álló csoportot jelent.¹¹ A német *Schwester* (nővér) szó által vezérelve, ellenőrizniük kellett a 'nővér' szót is. Meglepetésükre, gyanújuk beigazolódott, a SZESZTRA és kicsinyítő képzős változata, a SZESZTYORKA¹² felfedezésével. Világossá vált, hogy a „hat farkas farkája” nem a sokféleségre utal, hanem a nővérré. Nem szolgált-e ez elég bizonyítékkal, hogy ugyanezen asszociációkat keressük máshol is? Valószínűnek tűnt, hogy a Farkasember rémálmaiban és fóbiás állapotaiban, a farkas és a nővér valójában együtt fordul elő. Egyszerűen csak át kellett tekintenünk az álmok és a fóbiák orosz szótárát és, ahol arra szükség volt, be kellett tömnünk a lyukakat második nyelvvel, a némettel.

Íme, egy rövid leírása annak, hogy mit találtunk. A korábban analizált „farkasokról” szóló rémálom feltárta, hogy a falban lévő ajtó mögött tolongó „farkasfalka” összefüggött, amennyiben „falkáról”, mégpedig „hatos farkáról” van szó, a hat farkassal (*sixer*) és magával a nővérral is, habár a számról ekkor még nem esett szó. Mindazonáltal felvetettük a lehetőségét annak is, hogy talán SZESZTYORKABUKA¹³ (nővérfarkas) szó áll a háttérben. A rémálom [a felhőkarcolóban játszó-dó, amely Ruth Mack Brunswick terápiájában jelent meg] nagyobb gondot okozott nekünk. Úgy tűnt ugyanis, hogy a NYEBOSZKRJOB szónak (ami oroszul felhőkarcolót jelent) nincs köze sem a farkashoz, sem a nővérré. Ennek ellenére, arra jutottunk, hogy a felhőkarcoló német megfelelője (*Wolkenkratzer*) valóban tartalmazza az általunk keresett „wolf” (farkas) szót; a farkas ugyanis oroszul BUKA,¹⁴ vagy más néven VOLK. Mivel a „nővér” tekintetében kellemetlen szavakat találtunk:

---

¹⁰ A szerzők ezen a ponton, tévesen, azonosnak tekintik a *seszty* ('hat') és a *seszt* ('rúd', 'árboç') szavakat. (*A szerk.*)

¹¹ A *sesztyorka* szó valójában magát a hatos számot jelenti, míg a *sesztyero* jelentése: 'hatan'. (*A szerk.*)

¹² Ilyen szó nem létezik az orosz nyelvben; a 'nővér' kicsinyítő képzős változata *sesztyrjonka* ('nővéрке'). (*A szerk.*)

¹³ Ilyen szó sem létezik az orosz nyelvben. A *buka* szó jelentése: 'mogorva ember', 'mumus', akivel a gyermekeket ijesztgetik. Ennek ellenére a szerzők a *buka* szót 'farkas'-nak fordítják. (*A szerk.*)

¹⁴ A *buka* nem jelent 'farkas'-t. Lásd a 13. sz. jegyzetet.

SZKRJOB, vagyis a SZKREBOK ('kaparó szerszám') gyökere; SZKROJITY = élesíteni;¹⁵ SZKRIP = karcoló, csikorgó hang, közel voltunk ahhoz, hogy teljesen feladjuk az orosz nyelvet. Ám a szavak összefoltozásával, szótárunk új szavaihoz érkeztünk el: karcolás, vakarás, vágás, horzsolás, sebhely, és a német rák szóhoz (*szkrjob* = *Krebs*) – minden jelentést újra számításba vettünk a klinikai anyagban való legkülönbözőbb megjelenésük szerint.

Ezután megkockáztattuk végső hipotézisünket, ami életmentőnek bizonyult. Ha mindezek a szavak valamiképpen a nővérre vonatkoznak, akkor azt a nővér szó leplezett felidézésével érhetik el. Miért korlátozánk a figyelmünket a rémálmokra és a fóbiákra, ha az orral kapcsolatos hipochondriás félelmek egyértelműen a karcolásról, a sebről és a rákról szólnak? Nyilvánvaló, hogy e mögött lappangott az az asszociáció, ami kétségtelenül verbalizálatlan maradt, a farkasról (lupus), nevezetesen a *lupus seborrhoeus*-ról.¹⁶ A hipochondriás képzetek ugyanazon verbális összefüggéseken alapultak, mint a „felhőkarcolóról” szóló álom. Ugyanazon összefüggés, ez kétségtelen, de mégis mi ez? Folytattuk nyomozásunkat. Meglepő módon e különböző hangzású szavak jelentése valamiféle egységet alkotott és listájukat tetszés szerint ki lehetett egészíteni az analógiák hosszú sorozatával. A kifejezések gazdagsága, amely a legkülönbözőbb formákban megjelenő *seb* képzetét implikálta, valóban a kasztráció képzetére reflektált? A hirtelen összeállított szópáros – SZESZTYORKABUKA – alapján nem volt okunk egy ilyen hipotézist elfogadni. Miért térnénk el kezdeti gondolatmenetünktől és miért ne vallanánk be – még az extrapoláció árán is –, hogy ezek a szókapcsolatok egyszerűen egy másik szót fednek fel, amely szexuális élvezetet jelöl és az úgynevezett csábítási jelenettel áll összefüggésben? A szinonimák sokaságából azt is megértettük, hogy a keresett kulcsszó megtalálása érdekében át kell lépnünk a jelölőkön és helyettük szemantikus eltéréseket kell keresnünk. A kulcsszó, kétségtelenül valami okból egyelőre kimondhatatlan és ismeretlen, poliszémikus, vagyis több jelentést is kifejez egyetlen fonetikus struktúrával. E jelentések közül az egyik rejtett marad, de a másik, vagy a többi jelentés más ekvivalens fonetikus struktúrák által, vagyis szinonimák által kifejezhető. Hogy

---

¹⁵ Valójában: 'szabni'. (*A szerk.*)

¹⁶ A *lupus* latin szó „farkast” jelent; a bőr, különösen az orr fekélyes megbetegedését is jelenti. *Lupus seborrhoeus* fertőzött váladékozást jelöl.

könnyebbé tegyük az erről való beszélgetésünket, kriptonimáknak (szavak, amelyek rejtene) fogjuk őket nevezni, ismeretlen és titkos jelenségekre utalva.

E megfontolásainktól ösztökélve, a különleges libidinális pillanat felé fordultunk, ahhoz, ahogy a Grusa a padlót dörzsöli, vödörrel és seprűjével. Ez meglehetősen problematikus jelenet a történeti igazságához viszonyítva, ám kétségtelenül fontos, mégpedig erogén jelentősége miatt. Hogy kössük ezt össze a nővér csábításával? Talán úgy érintette meg őt, amit a fiú „dörzsölésnek” nevezhetett, ugyanúgy, ahogy a fapadlót „dörzsölik”? Micsoda furcsa ötlet! Mégis, próbáljuk meg igazolni! A francia-orosz szótárban ez áll: TYERETY, NATYERETY.¹⁷ Nézzük az orosz-francia szótárt: el fogja árulni, hogy a „dörzsöl” jelentése összefüggésben áll-e a karcolással, horzsolással és így tovább, ami feltételezésünk szerint a kriptonimikus elmozdulás szükséges feltétele. Kötelességünk tudatában, ám nem túl reményteljesen, visszatértünk a *tyerety* szóhoz, és a következőket olvastuk: (1) dörzsölni; (2) örölni, darálni, roppantani; (3) megsérteni, megkarcolni; (4) fényezni. A második szó – *natyerety* – ugyanazon tőről fakadt és ez sem okozott csalódást. Hasonló szemantikus változatossággal büszkélkedhet; (1) a ’ledörzsölni’ jelentéstől kezdve a (2) ’dörzsölni’, ’súrolni’, ’viaszolni’ jelentésen át egészen a ’megkarcolni’ vagy ’megsebezni’ jelentésig. Nem is kívánhatnánk többet! Végre megértettük a felhőkarcoló rébuszát! A szükséges kiegészítésekkel a megoldás egyszerűnek látszott: a farkas és a dörzsölés keltette szexuális élvezet asszociációjáról van szó.

Ezzel a Farkasember rejtélyes anyagának egésze érthetővé vált. Így az orr tünete is pontos és konkrét lett. Már világos volt, hogy a tünet két szó összekapcsolódásából született: az egyik kiesett, a másik pedig kriptonimává alakult. Az első a hipochondriás félelem tárgyára mutat rá, a *lupusra* (farkasra); a másik – a sebhely – pedig arra a műveletre, ahogyan a rettenetes élvezet beteljesedett: *tyerety*, *natyerety*. A hipochondriás *lupus*, a „sebhely” kriptonimájával párosulva semmi más nem tett, csak felfedte/elrejtette az élvezetes dörzsölés vágyát, ami a „farkas”-ra helyeződött át, hogy azt felállítsa. „Nővérkém, gyere és dörzsöld a péniszem.” Ez volt a kulcsmondat. Ezek voltak azok a kimond-

---

¹⁷ A *tyerety* (’dörzsöl’) az orosz nyelvben nem alkot igepárt a *natyerety* igével. A *natyerety* (’bedörzsöl, feldörzsöl’ ige befejezett párja *natyiraty*. (A szerk.).

hatatlan szavak, amelyeket rébusz formájában fogalmazott meg, biztosítva azt, hogy a lehető legmélyebbre kerüljenek: „soha nem fogod megtalálni.” Nyilvánvalóvá vált, hogy ez a rejtett mondat mindenütt megtalálható volt a Farkasember anyagában.

Oldalakon át boncolgathatnánk változatos megjelenését. Azt is megtehetnénk, hogy új megközelítésünk fényében pontról pontra újra fel dolgozzuk Brunswick szövegének korábbi pszichodramatikus újraértelmezését. Sok helyen leegyszerűsíthetjük vagy akár helyesbíthetjük is. Ha pedig ezt az olvasóra hagyjuk és a kezdeti, eredeti változatot közöljük, azt azért tesszük, mert minél inkább be akarjuk vonni őt vizsgálódásunkba. Így jobban fogják becsülni felfedezéseinket.

A kriptonimák használatával kapcsolatban a legmeglepőbbnek azt találtuk, hogy egyes szavak különösen nagy erővel szorultak ki és ez a kirekesztés valódi mágikus erővel ruházta fel ezeket. A *tyerety* és a *natyerety* igék teljesen eltűntek az aktív szókincsből és nemcsak a dörzsölés értelmében, hanem a viaszolás vagy a karcolás értelmében is. És ha párhuzamos jelentéseit, alloszémáit¹⁸ fejezi ki? Szinonimaként, minden egyes alkalommal nyilvánvalóan ugyanarra utaltak – még, ha negatívan is – a *tabuszóra*. Feltételezésünk szerint ennek az volt az oka, hogy az adott szó olyannyira kimondhatatlan volt, hogy a tiltás következtében be kellett vezetnie a szinonimákat, így azok helyettesítőként szolgáltak. *Kriptonimákká* alakultak, amelyeknek látszólag nem volt semmilyen fonetikus vagy szemantikus kapcsolatuk a tiltott szóval: a *carapaty* (vakarni, karcolni) szónak nincs semmilyen érzékelhető kapcsolata a *tyerety* (dörzsölni) szóval. Tehát, nem egy egyszerű metonimikus elmozdulás működött itt közre, amely egy konkrét helyzet egy elemét állítja szembe egy aktuálisan szándékolt másik elemmel (mint mikor azt mondjuk, hogy *toll*, miközben írásmódra vagy íróra gondolunk), hanem egy második szintű elmozdulásról: a szó maga, mint lexikális entitás, hozta létre a teljes helyzetet, amelyben egy különleges jelentés kristályosodott ki a jelentések összességéből. Ezt a jellegzetességet talán az azal lehetne a legjobban kifejezni, hogy itt nem a *dolgok metonímiájáról* van szó, hanem a *szavak metonímiájáról*. A folyamatosság, mely átível ezen a jelenségen, természetéből fakadóan nem a dolgok reprezentációja, nem is a szavaké, hanem az alloszémáké, amelyek ugyanazon sza-

---

¹⁸ Az „alloszéma” szó a görög *allosz* („másik”) és a *szémé* („a jelentés egysége”) szavakat kapcsolja össze.

vak különböző jelentéseinek lexikális folyamatosságát ölelik fel (ahogy a szótárban szerepelnek). A CARAPINA-tól (sebhely)¹⁹ a TYERETY-ig (dörzsölni) csak a lexikális folyamatosság formájában lehetséges eljutni. A folyamat különlegességéből fakadóan, amely tehát abban áll, hogy egy szót alloszémájának szinonimája helyettesít, úgy éreztük, hogy külön nevet kell kapnia – a *kriptónímiát*.

*A jelenetek mögött: Belső hisztéria –
a gépezet elindítása és működése*

Az anyag tisztázása és igazolása során felmerült bennünk a kérdés, hogy hogyan juthat el valaki egy ilyen jellegű megoldáshoz tekintettel arra, hogy az sem fonetikusán, sem szemantikusan nem garantálja azt a hallucinatorikus kielégülést, amit várnánk. Úgy tűnt, hogy az egyetlen helyes válasz a következő: nem egy helyzetről van szó, amelyben bizonyos szavakat elfojtottak; a szavakat nem a helyzet fordította elfojtásba. *Hanem maguk a vágyat kifejező szavak hozták létre az a helyzetet, amit el kellett kerülni és utólag érvényteleníteni.* Ebben az esetben – és csak ebben az esetben – érthetjük meg azt az elfojtást, amely a szóból fakadt, mintha az egy dolog reprezentációja lenne. Ezért az elfojtott feltárása nem hozhat felszabadulást a metonimikus kicserélődés tekervényes útjai ellenére sem. Ahhoz, hogy ez bekövetkezzen, arra van szükség, hogy a szavak teremtsék meg a katasztrófahelyzetet. Így már érthető, hogy azért kellett kirekeszteni és a Tudatelőttesből kiszorítani őket, magukkal hurcolva a laterális és alloszémikus jelentésüket, mert felelősek a helyzetért. Tehát arról van szó, hogy bizonyos szavak kizárhatóak a Tudatelőttesből – így magából az álom szövegéből is – és kicserélhetők a kriptonimák vagy vizuális reprezentációjuk által (garantálva ezzel az elfojtotthoz való visszatérést). Mindez eddigi vizsgálatunk összefoglalását igényli.

Próbáljuk most kitölteni ezt a formát konkrét tartalommal. Egy ilyen konstrukcióhoz két elemet kell számításba venni: egyrészt azt, hogy a kérdéses szavaknak a nővértől származó erotikus élvezetet kell jelölniük; másrészt azt, hogy felelősek a kasztrációért, vagyis az apa elpusztításáért, mivel szerencsétlen módon elhangzottak. E kettős hipotézis

---

¹⁹ A *carapina* szó jelentése: 'karcolás', 'karmolás'. (*A szerk.*).

alapján számos lehetőség kínálkozik, amelyek közül a legvalószínűbbnek az tűnik, hogy a traumatikus katasztrófa nem történhetett egy meghatározott pillanatban, hanem négy fázisban bontakozott ki.

1. *A nővér „elcsábította” öccsét.* A „csábítás” szó talán túlzónak tűnhet ahhoz, hogy gyermekek szexuális játékát jelöljék vele – mint, ahogy Freud tette. Ahhoz, hogy az ilyen játékok olyan jelentőségre tegyenek szert, amelyet tudjuk, hogy elérhetnek, egy felnőttet kell feltételezni. Ezért már a kezdetektől fogva feltételeztük a második fázist, miszerint –

2. *Az apa állítólagosan elcsábította lányát.* A nővér dicsekedhetett kiűntetett szerepével öccse előtt és az élvezet pillanataiban kasztrációval fenyegethette őt. A kriptonimikus működés fényében feladjuk a kasztrációs fenyegetésről szóló elképzelésünket. Már tudjuk, hogy azok a szavak, amelyek látszólag a kasztrációra utaltak egyszerűen csak az elfojtott élvezet-szavak kriptonimái. Mindazonáltal, két további fázis hipotézise sürget minket –

3. *A fiú a felnőttekkel igazolta a nővér kijelentéseit,* talán legelőször Nanyjával vagy az angol nevelőnővel, aztán az utazásáról visszatérő anyjával, végül, apjával –

4. *A botrány kitorése, az apát vádoló tyerety, natyerety* szavak jelentésének vizsgálatával.

A negyedik fázis valóságos élmény jegyeit viseli magán és semmiképpen sem a fantázia terméke. Ez az, ami számunkra megmagyarázza a Farkasember esetének egyediségét: a vágy szavainak radikális kizárása. A kizárt szavak úgy működnek, mintha elfojtott dolgok reprezentációi lennének. Úgy tűnik, mintha a Tudatelőttés felől a Tudattalanba vándoroltak volna. Ezzel a traumára való emlékezés lehetőségét is megszüntették. A hiányuk a Tudatelőttésben jelöl: a trauma soha nem történt meg. Ami megkülönbözteti az efféle verbális kizárást a neurotikus elfojtástól, az pontosan az a tény, hogy lehetetlenné teszi a verbalizációt. A mélyen elfojtott felidézése, ha egyáltalán megtörténik, nem egy viszonylatban történik meg, tünetek és szimbólumok alakjában. A lelki apparátusban fog fellépni belső hisztéria formájában és az e célból inkorporált belső tárgyaknak fog szólni.

A Farkasember esetében az, hogy ébren – például szimbolizáción keresztül – tárulkozzanak fel az elfojtott tartalmak – ismert, hogy miért – szóba sem jöhet. Az egyetlen kivétel az *el nem mondás aktusa*, amit az állandó székrekedés hisztériás tünete fejez ki. De bármi lenne is az elmondás tárgya, az oly mélyen el van temetve a kimondhatatlan szavak

mögé, hogy, ha sor is kerülne megjelenésére, akkor az nem egy szimbólum vagy tünet formájában jelenne meg, hanem az orr, vagy végül magában, az erogén fantázia önkívületében. Ez utóbbi biztonságosnak tűnik: hiszen mi lenne eszelős abban, ha elképzelné a *coitus a tergo* pozícióját („a tyergo”,²⁰ mondaná az analitikus...)? Látszólag semmi, ha csak nem hihetetlen verbális eredete: a *tyerety* a padlót mosó személyében vizualizálódik. Itt valódi álmofolyamatról van szó, teljes éberségben. Hogy elmondhassa magának a vágyát, az álm eltorzításához kell folyamodnia. Az erogén fantázia a padlót súroló Grusa, a mosó parasztlány a pataknál, csakúgy, mint a szülők *coitus a tergójának* képe, nem volt más, mint egy szó, amit egy képre fordított le. A nő arca, személye nem lényeges, feltéve, ha illusztrálja, megtestesíti a tabu szót. Ebben az értelemben az erogén képet, ezt a kedves fantáziát, ezt a mágiikus tabu svindlert a következőképpen fogjuk hívni: fétis. A fétis mögött a szó-tárgy iránti okkult szerelem rejtve marad, csakúgy, mint a szerelem mögött a katasztrófa tabu formáló élménye és végül, a katasztrófa mögött a kincset érő élvezet örök emléke, azzal a letörhetetlen kívánsággal, hogy egy nap majd visszatér.

A Farkasember reményét a szóba helyezte, amelynek titkos szeretője volt. Ezt a szót, a Tárgyát, megszállottságában tartotta egész életében. Kezdetben, rendeltetése szerint a szó szólt valakinek. Mint a szerelem Tárgyát, mindenkitől védeni kellett, nehogy elveszen. Kimondani, anélkül, hogy kimondaná. Megmutatni/elrejtteni. Rejtélyekkel övezni és úgy tenni, mintha megfejtethetlen lenne. Fáradhatatlanul ismételni valakinek és mindenkinek, különösen az analitikusnak: „Nesze semmi, fogd meg jól!” Hozzáférhetetlen és elérhetetlen. Szeretni, tudás nélkül, szeretni kétségbeesetten, szeretni végtelenül szeretni az analitikust.

A negyedik felvonás: Freud díványán – A Farkasember Önmagának

Most már tudjuk, hogy azért kereste meg tizenhat évvel korábban a híres Freud professzort, mert bizonyos szavakat soha nem volt képes ki-ejtteni. Egy gonorrhéas roham után (amelynek megfékezéséért öt évvel

---

²⁰ Még az a *tergo*ban is, abban a kifejezésben, amely Freud esettanulmányában a szülők közösülésének ősjelenetét jelöli, Ábrahám és Török a Farkasember „bűvös szavát”, a „*tyer-ety*”-et vélik felfedezni.

korábban nagy árat fizetett) szinte teljesen impotens lett. A legkülönbözőbb orvosokhoz és szanatóriumokba látogatott el, ám nem talált gyógyírt kínjaira. A Professor volt az utolsó lehetősége. Freud a Farkasember szerelmi fellángolásait nem tekintette a „mánia” jelének, mint, ahogyan a pszichiáterek. Hallgatta, próbálta megérteni őt, kérte az együttműködését. Együtt megtalálnák a sok szenvedés okát. A Professor visszafogett öltözködési stílusával ébresztett bizalmat benne és irodája berendezése dicséretes foglalkozásra utalt. A szelíd és együttérző tudós tökéletesen megfelelő volt. Sz. P. több mint nyugodt volt. Akkor hát mi ütött belé, midőn – alig feküdvén le a díványra – tiszteletreméltó terapeutáját arra kérte, hogy anális coitusra lépjen vele és defekáljon rá, miközben rááll a fejére?²¹ Ha az a Tyerka lett volna, akit négyévesen ismert, jobbat nem is tehetett volna. Kétségtelenül a „farkasa” jött elő. Ugyanaz, amit oly kegyetlenül kezeltek gonorrhéája idején. Azóta, majdnem öt éve, a depressziója nem múlt el. Ez bizonyította, hogy senki nem csinál „farkast” anélkül, hogy kockáztatná a farkát, még, ha az csupán az apa farka is. Feltárhathja-e valaha ágaskodó *bukáját*, meg tudja-e védeni a veszélytől? Minden bizalmát a Professorba helyezte. Mindent el fog neki mondani. Mindent, igen, kivéve ... egy dolgot: a kimondhatatlant. Együtt fogják elkezdni vizsgálódásaikat, tényeket fognak tanulmányozni, a kronológiájukat. Együtt majd értelmezni tudják az okokat és a következményeket. Nyugodtan aludhatna, mivel semmi nem fog ki a Professor eszén. Mégis, alig, hogy lefeküdt a díványra, ez a furcsa dolog történik. Micsoda *coup de théâtre* ez egy analitikusnak! És neki! Látott már valaki ilyet, hogy egy jól nevelt fiatalember, akitől távol esik a homoszexualitás gyanúja, ilyesmit kér egy ötvenes éveiben járó kiváló specialistától? Nem, igazán, többé már nem volt önmaga.

---

²¹ Ernest Jones Freud egy 1910. február. 13-i Ferenczihez szóló kiadatlan levelét idézi: „...[the Wolf Man] initiated the first hour of treatment with the offer to have rectal intercourse with Freud... [(a Farkasember) a kezelés első óráját azzal kezdte, hogy kifejezte a Freuddal való anális közösülésének vágyát...]” (*The Life and Work of Sigmund Freud*, 274). [A szóban forgó levelet lásd az azóta megjelent Freud-Ferenczi levelezés I/1. kötetében, a magyar kiadás 234. oldalán: „...az első ülés után a következő áttételeket vallotta be nekem: zsidó szélhámos, hátulról szeretne magáévá tenni, és a fejemre akar szarni.” (*A szerk.*)] Ez az első ülés nem került bele Freud esettanulmányába. Feltételezésünk szerint a Farkasember megkérte Freudot arra, hogy ereszkedjen „négykézlábra” (*anális* = hátulról = *a tyergo: tyerety* = dörzsölni), hogy „keljfeljancsija” elérje az orgazmust.

De akkor ki volt ő valójában? Azelőtt és most? Freud ezt igazság szerint soha nem tárta fel. Vajon vagyunk-e abban a helyzetben a tanulmányunk végén, hogy ez okból egy újabb hipotézist fogalmazzunk meg? Szinte biztos, hogy az áttétel során semmilyen érzelmi emlékezés nem lépett működésbe és semmi nem történt, ami azonosította volna: „igen, itt van ő, ez feltétlenül Sz. P., akit három évesen elcsábított a nővére, öt évesen az apja után vágyódott, nyolc évesen az anyja után.” Sz. P. személyesen nem volt jelen. Hivatalos identitása csak arra szolgált, hogy elfedje a többi személyiséget, akiket titokban magában bújtatott el: az apját, a nővérét. A Tyerka és Matrjona dörzsölése miatt kasztrált és depressziós apát. De egyszerre a díványon minden megváltozott: A férfit a székben most Apának hívták, ezért a díványon fekvő automatikusan felvette a kiegészítő szerepet, Tyerka szerepét. Ez az analitikus szituáció váratlan, ám elkerülhetetlen hatása volt. A depressziója eltűnt, extravagáns kérésével pedig olyan flört kezdődött az Apa és a Nővér között, ami négy és fél évig tartott. A szokatlan első ülés egyszerűen Tyerka enyelgése volt Papával. Ahogy múltak az évek, a kacérkodás olyan formát öltött, amely jobban illett az analitikus dialógushoz és a pszichoanalízis atyjának jól ismert kíváncsihoz. Tyerka több mint ezer ülésen keresztül rendíthetetlenül tárta fel Sztanko emlékeit, álmait, rémálmait. Néhány saját felfedezését is hozzáadta ehhez. Apa és Lánya boldogan élhettek.

Ami Freudot illeti, bizonyára egyszerre volt elragadtatott és lehangolt. Túl korán gondolta azt, hogy azonosíthatja a „farkast” a rémálomban, a „farkast” a gyermekkori fóbiában: amely néhány, az apához kapcsolódó, rémisztő képet reprezentált. Magának az apának kellett lennie. Meg kellett értenie, hogy ez a kedves és szerető apa hogyan nevelt rémületet a gyermekbe, miközben a „kasztráció” minden emléke női alakokhoz kapcsolódott. Lehet-e okolni egy mondás szerencsétlen használatát, amelyet a gyerekek ugratására használtak: „Megeszlek!”, vagy az apa általi kasztráció filogenetikus félelméhez kellene fordulnunk? Az ilyen válaszok nehezen győznek meg bárkit is, különösen a szerzőjüket. Így Freud csak zavarában hivatkozott a feltehetőleg tizennyolc hónapos korban tapasztalt Ósjelentre. Ennek ellenére úgy tűnt, hogy a szülők *coitus a tergo*ja ebben az érzékeny korban – elméletileg – okozhatta a neurózist és az azt követő szexuális zavarokat. Az eset túl jó volt ahhoz, hogy Freud ne használja fel a Junggal való vitájában. Ugyanakkor be kell vallanunk, hogy a heves vita kontextusából kiemelve a példa teljességgel tarthatatlan. Mi több, Freudnak nem volt szüksége ilyen érvekre ahhoz, hogy megvédje elképzeléseit. Bármi legyen is

az igazság, ez az ügy a legjobb példája az éles ellentétek által előidézett elméleti és klinikai hibáknak.

A Farkasember megnyugodott. Tyerka és Apa egyesült, beszéltek Sztankóról és mindnyájuk számára minden a lehető legjobban alakult. Természetesen a „farkas” Apa volt, természetesen az Apának kasztrálnia kellett Sztankót, és természetesen Sztankónak jó oka volt rá, hogy féljen tőle. Addig, amíg az Apát nem kasztrálják újra, soha többé, alkalmatlan szavakkal, mocskoló düh kitörésével. Hogy eltörölje azt, ami egyszer megtörtént, a katasztrofális szavakat bent kellett tartani, bármi áron: szorítani a záróizmot egyre szorosabban! Bent rekeszteni a végzetes szót! És mindenekelőtt az „ablak” soha nem nyílhat ki magától! Különben ott lenne a régi, farkasokról szóló szörnyű rémálom: a kővé dermedt mondat a kővé dermedt képen. „*Szesztyorka bukát csinál Apának.*” „Nővérkém, gyere és állítsd fel Sztanko „farkasát!” Nem! Ezek a szavak örökre a torkában fognak ragadni. Hadd legyenek ketten boldogok egymással és Sz. P. élhet!

Igen, Sz. P. a szó szoros értelmében ajándék saját magától. Talán megtartott magának valamennyi vágyat, amit nem engedett át másnak? Ez mindenki számára titok marad, beleértve saját magát is. A világon senki sem tudhatja, hogy ki ő. A világon senki sem tudhatja, hogy egy napon az apjává fog válni, vagy, hogy magával hordozza kasztrált vágyában. Ennek az Apának vissza kell térnie, ez a leghevesebb vágya; különben ő, Sztanko, soha nem tudná saját nevében kimondani Tyerkának saját vágyának mondatát, anélkül, hogy súlyos csapás ne követné azt: „Gyere Nővérkém, dörzsölj engem, csinálj nekem Bukát!” De sajnos, e szavak, e diabolikus szavak, soha nem fognak elhangozni, mivel – igen, be kell látnunk – ezek kasztrálták az apát, és kasztrálták a fiút. Ezek döntötték az anyát reménytelenségbe. Ezek azok, amelyek elvezettek a nővér öngyilkosságához, az apa korai halálához. Néhány ártatlan szó, és hirtelen az egész család elpusztul.

Ez a mondat ugyanakkor mindig ugyanaz marad, a Farkasember fáradhatatlanul ismétli rejtvényeiben. *Tyerety*, dörzsölni, viaszolni, mosni, Matrjona,²² igen, csinálj *tronuty*-ot,²³ érints, érints meg! Megőrülök

---

²² A Farkasember VIII. fejezetében Freud leírja a Farkasember emlékeit dajkájáról, „Grusáról”, és egy parasztlányról, „Matrjonáról”, akibe 18 éves korában beleszeretett (id. kiadás, 158-171.). Freud szerint Grusa és Matrjona pozíciója az (vagyis, hogy négykézláb súrolják a padlót vagy mossák a ruhát), amely erotikus tartalommal tölti meg ezen beszámolókat; Ábrahám és Török számára azonban a nők *súrolása* és *dörzsölése*.

²³ A *tronuty* szó jelentése 'érinteni' (*A szerk.*).

(„meg leszek érintve”). Ó, Matrjona! Matrjona, egy dédelgetett szó: Orosz baba, te vagy a keljfeljancsi, *vanyka, vsztanyka*,²⁴ állítsuk a feje tejére, meglátod, hogyan *csinálja!* Ez elég volt nekem ahhoz, hogy *el-játsszam* a szót: egy fát *megkarcolni, megvágni* és már a mennyben voltam, *megvágтам* a kisujjamat. Jöjjön Professzor, tegye meg velem ezeket a szavakat! „vágjon” ó, „vágjon meg”, „tépjen szét”, „hasítson fel”, ó zavarba ejtő szavak, kimondhatatlan szavak, ó! Igen dörzsölje, dörzsölje a nemi szerveimet, hogy felálljanak két mancsukon, mint a fehér főkötőt hordó nagymamának öltözött farkas. Ó igen, „tépje le (*tyerebity*)²⁵ ennek a darázsnek (*Wespe*),²⁶ ennek az Sz. P.-nek (*eszpének*) a szárnyait.” Csak tépdesse, cibálja, hogy ki se bírja – de...

Mindezt Sz. P. homályosan adja elő. De gyorsan, nagyon gyorsan, majdnem három hónap alatt – mivel ez volt az a vita tárgyát nem képező határidő, amit Freud tűzött ki a befejezéshez – kriptonimákban és kriptomitoszokban fektetett le.

Ez idő elteltével a Farkasember megkönnyebbülve távozott szülőföldjére, Oroszországba. Megkönnyebbült, mivel beszélt és megtalálta vágya álruháját. Megkönnyebbült, mert nem kellett használnia a szörnyű szavakat és, mert egy új apa emlékével gazdagodott, egy olyan apával, akinek a csábítási módszerei ártalmatlan szavakra korlátozódtak, szinte szórakoztató szavakra, mint a „kasztráció”, ami annyiszor hagyta el a Professzor ajkait és ami boldogan csatlakozott a kriptonimák sorához.

Minden valószínűség szerint jól is alakult volna sorsa, ha öt évvel később, a forradalom miatt nem kényszerül száműzetésbe. 1919-ben, mikor megérkezett Bécsbe, Freud híres esettanulmánya éppen hogy megjelent. Olyan boldogan olvasta! Az illusztris Apa bevonódott az esetébe, mi több, elismerő bírálatát nyilvánossá tette: „...kellemes és szeretetre méltó személyiség”; megemlítette „éles esztét” és „kifinomult gondolkodásmódját”.

Mégis, a Farkasember lelke mélyén csalódott volt és lázadt. Elment meglátogatni a Mestert – még egyszer. Tudatta vele, hogy nem gyógyult meg, különös tekintettel a székrekedésére, aminek csillapítására Freud oly büszke volt. Ráadásul, abban az anyagi helyzetben, amelyben ő volt,

---

²⁴ A *vanyka-vsztanyka* jelentése 'keljfeljancsi'. (A szerk.).

²⁵ A *tyerebity* ige jelentése: 'húzogat', 'ráncigál', 'cibál'. (A szerk.).

²⁶ *Wespe* németül 'darázs'. (A szerk.).

nem engedhetett meg magának még egy analízist. Ez nem állhat utunkba! – mondta a professzor megértően. És eljött az ingyenes analízis, az adományok ideje. Fizetség azért, hogy nem volt önmaga. A Farkasember számára ez a látszólag boldog helyzet lappangó kétségbeesését élesztette fel. Sztankót félreértették, kasztrálták, eladták. Apa pénzt ad Tyerkának. ... Amikor 1923 októberében Freud betegségének súlyossága köztudottá vált, még sötétebb kilátás kínálkozott. Ha Apa eltűnik, ki fogja kiszabadítani Sz. P. vágját? A többit már tudjuk.

Örökre meg fogja őrizni megszállottsága iránti szerelmét, tárgyait, amik szavak. Mivel képtelen arra, hogy ezeket a szó-tárgyakat a tárgynak szóló szavakká alakítsa, az élete, a maga és mindannyiunk számára rejtvény marad. Igen, egész életében, a rejtvény zászlaját kibontva, a Farkasember soha nem hagyott el minket. Velünk, analitikusokkal marad, hogy felkeltse tudásvágyunkat. Ha bármikor új elemmel gazdagította misztériumát, hogy az világossá váljon, később újra elhomályosította azt. A mi szerencsétlen társaságunkban, a nem-tudásban, ő a délibáb szimbólumává vált, vagyis – ami minden analitikust kísért – a megértés délibábjává. Sokan mások után nekünk is meg kell adnunk magunkat.

Köszönjük meg neki!

És bocsássunk meg érte!

1970. szeptember 27.

Utóirat. Világos, hogy az előbbi gondolataink a Farkasemberről, mint képzeletbeli személyről szólnak. E teljes egészében kitalált – habár nem alaptalan – eszmefuttatás egy olyan megközelítést illusztrál, amely a klinikai gyakorlatban is hasznos lehet. Amit mi *belső históriának* nevezünk és az *inkorporáció* következményének tekintettünk, az gyakran olyan tudattalan eljárásokat feltételez, amely egy különleges topográfiai struktúra mellett a *tabu szó kriptonimikus áthelyeződésére* utal. Helyesen vagy helytelenül, mi felfedeztünk egy ilyen tabu szót a Farkasemberben: a *tyeretyet* és annak származékait. Az olvasót talán érdekli néhány többletinformáció, ami Muriel Gardiner nagylelkűsége folytán jutott el hozzánk. A Farkasember *Emlékirataira* utalunk, ami 1961-től sorozatban jelent meg a *Bulletin of the Philadelphia Association for Psycho-analysis* című folyóiratban. Ezek az emlékiratok nagy pszichoanalitikus érdeklődésnek örvendenek és kiterjedt tanulmányokat érdemeltek ki. Csak két részletet említünk meg, mivel azok közvetlenül kapcsolódnak eredményeinkhez. Az első a következő: Nővére, Anna (ez volt az igazi neve) öngyilkossága után – aki egy kaukázusi út alkalmával

egy üveg higanyt ivott meg – a Farkasember ugyanezen hegyekbe utazott, anélkül, hogy tudatosította volna a földrajzi összefüggést. Emlékiratai figyelmes olvasásával nyilvánvalóvá vált, hogy az utazás tudattalan célja az volt, hogy megmássza annak a kaukázusi hegyvonulatnak a csúcsát, amit *Terek*nek neveznek. Hosszú és szorongató mászásból megérkezve nem tudta megállni, hogy elő ne vegye a festékdobozát és az ecseteit, és „megfesse” (*tyerety*) a táj képét. Arra is emlékszik, hogy a *Tyerek* folyóban halászott pisztrángot (angolul: *trout*) szolgálták fel. A második pont, amire fel akarjuk hívni a figyelmet, az az első látásra fellobbanó szerelem, amit jövőbeli felesége iránt érzett. A hölgy a Kraepelin pszichiátriai klinikán (Münchenben) dolgozó csinos nővér volt, ahová a Farkasember depressziója miatt került. Nem váltott egy szót sem vele, de egy idősebb orosz hölgy, aki szintén bennlakó volt, a hozzá illő orosz akcentussal döntő információt nyújtott: a fiatal nő nevét. A neve Theresa nővér volt (hasonló hangzású, mint az orosz TYERETSZJA, ’dörzsölni magát’).²⁷ A „Theresa” név kicsinyítő képzős változata a Terka, oroszos kiejtésben Tyerka. Kitalálhattuk volna. Mindenesetre az, hogy az inkorporált nővért ugyanezzel a névvel jelöltük, megelőzte ezt az információt és – bár a *tyerety* ige inspirálta – valamiféle szerencsés egybeesésnek tekinthető.

Gyimesi Júlia fordítása

---

²⁷ A *tyerety* ige harmadik személyű visszaható alakja. (*A szerk.*).

SIGMUND FREUD
FERENCZI SÁNDOR
L E V E L E Z É S
1 9 0 8 – 1 9 3 3

Szerkesztette
Ernst Falzeder és Eva Brabant
Patrizia Giampieri-Deutsch közreműködésével
Haynal André tudományos irányításával
A kézirat átírása Ingeborg Meyer-Palmedo munkája

MAGYAR KIADÁS

3 kötetben (I/1., I/2., II/1., II/2., III/1., III/2.)

Szerkesztette és sajtó alá rendezte
Erős Ferenc és Kovács Anna

Thalassa Alapítvány–Pólya Kiadó, Budapest
2000–2005

I/1. kötet: 1908–1911
2000. 472 oldal, 46 kép

II/1. kötet: 1914–1916
2002. 288 oldal

III/1. kötet: 1920–1924
2004. 288 oldal

I/2. kötet: 1912–1914
2002. 328 oldal

II/2. kötet: 1917–1919
2003. 280 oldal, 14 kép

III/2. kötet: 1925–1933
2005. 336 oldal

A kötetek megjelenésének fő támogatója:
a NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMA és
a NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM

MEGRENDELHETŐ

tel/fax: (36 1) 239 6043; e-mail: polya@mtapi.hu